

Muz., 2023(64): 110-118
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 07.2023
data recenzji – 07.2023
data akceptacji – 08.2023
DOI: 10.5604/01.3001.0053.8835

EDUKATOR W ROLI KURATORA. WYSTAWA *MOC MUZEUM* JAKO ĆWICZENIE Z ROZSZERZANIA POLA EDUKACJI MUZEALNEJ

EDUCATOR AS A CURATOR. *MUSEUM POWER*
EXHIBITION AS EXPERIMENT TO EXTEND
MUSEUM EDUCATION FIELD

Agata Cabała

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
ORCID 0000-0002-6512-5387

Adam Pisarek

Instytut Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
ORCID 0000-0002-9872-364X

Abstract: The paper presents the research project implemented by the staff of the University of Silesia in Katowice during the Museum Power Exhibition at the National Museum in Krakow. The semiotic interpretation of the data amassed in FGIs and IGIs, these enriched with class observations, Desk Research, as well as the analysis of purpose-created documents, allowed to fulfil the goal of the investigation. The interdepartmental cooperation launched when educators became Exhibition's curators was of the main interest to the researchers. These actions were considered as examples of the implementation of the 'educational turn' in Polish museology where tendencies to clearly separate and differently evaluate curatorial and educational practices are distinctly visible. The analysis

of the manners of extending fields of museum education by educators-curators enabled the identification of a set of recommendations for initiating display projects implemented and co-created by the education department staff. In the presentation of the research results the focus has been put on three areas in which the shift was observed: types of knowledge organizing thinking about the display; perception and application of educators' competences; and shaping informal relations and producing institutional trust. The paper speaks in favour of the necessity to take into account the experience and competences of the education department employees when creating valuable exhibitions and consolidating good relations with committed public.

Keywords: curator, educator, exhibition, field of museum education, educational turn.

1. Przestrzeń ekspozycji *Weż udział w uczcie*

1. Enjoy the Feast display space

Obraz na ścianie, a przed nim zastawiony stół. Zbroja na postumencie i dywan, po którym każdy zwiedzający może swobodnie spacerować. To jeden ze sposobów rozszerzenia przez edukatorów pola strategii stosowanych przy wystawianiu sztuki polskiej w Muzeum Narodowym w Krakowie (MNK). Inscenizacja zapraszała zwiedzających na ekspozycję *Moc Muzeum*, opowiadającą o języku wystaw i uczącą tego, jak rozszyfrowywać podstawowe konwencje muzealne. Wystawę udostępniiono zwiedzającym w okresie listopad 2020 – kwiecień 2021. Można było ją oglądać w budynku głównym MNK. Kuratorzy wystawy: Anna Grzelak, Dorota Jędruch, Danuta Macheta, Katarzyna Mrugała, Filip Skowron, Joanna Zaguła, przy współpracy Marty Graczyńskiej i Izabeli Stawarz. Koordynatorką wystawy była Katarzyna Pawłowska, a aranżacji podjęło się LATALA design studio (Dagmara Łatała, Jacek Łatała, współpraca Szymon Zakrzewski)¹. Przestrzeń *Mocy Muzeum* podzielona została na 20 sfer opowiadających o percepcji sztuki w kontekście różnorodnych preferencji i predyspozycji zwiedzających oraz kuratorskich strategii ekspozycyjnych. Autorskie aranżacje sal, w których znalazły się prace takich artystek i artystów, jak Olga Boznańska, Alina Szapocznikow, Maria Pinińska-Bereś, Jerzy Kossak, Tadeusz Kantor, Jan Matejko czy Jacek Malczewski, służyły zadawaniu pytań m.in. o rolę światła, ramy, dźwięku, zapachu, pozycji ciała zwiedzającego w procesie tworzenia, doświadczania i interpretowania dzieła czy rolę wiedzy w odbiorze dzieła sztuki.

Realizując autorskie przedsięwzięcie, pracownicy działu edukacji stworzyli zespół kuratorski, a przez to przekształcili

hierarchie muzealnych sposobów produkcji wiedzy, wpisując się w tendencje związane ze „zwrotem edukacyjnym”². Ten rozumiemy szeroko jako przesuwanie centrum zainteresowań i funkcji muzeum w kierunku działalności edukacyjnej³, co może prowadzić do rozmywania granic między sztuką, edukacją i praktykami kuratorskimi⁴, ale jednocześnie widziane jest jako kierunek zapewniający przetrwanie instytucjom muzealnym w XXI w.⁵ W ciągu ostatnich kilkunastu lat także w polskim muzealnictwie pojawiły się realizacje przesuujące zastany układ i wskazujące na wartość perspektywy edukacyjnej. To m.in.: *5 zmysłów. Audiodeskrypcja* (Muzeum Narodowe w Poznaniu), *Co ma koronka do wiatranka? Niderlandy* (Muzeum Narodowe w Poznaniu), *W muzeum wszystko wolno* (Muzeum Narodowe w Warszawie), *Wiwat Muzeum* (Muzeum Narodowe we Wrocławiu), *ms3 Re:akcja* i *Find Art* (Muzeum Sztuki w Łodzi). Istotne, ale pozostające na marginesie wywodu, są konsekwencje zwrotu edukacyjnego w sztuce (np. projekt Artura Żmijewskiego i Pawła Althamera *Wybory.pl*)⁶.

Wpisując się w badania dotyczące „zwrotu edukacyjnego”, chcemy pokazać, w jaki sposób edukatorom udało się dokonać rozszerzenia pola działania edukacji muzealnej w obrębie struktury Muzeum Narodowego. Zamierzamy wskazać, jakie strategie okazały się pomocne i skuteczne w dużej instytucji o długiej tradycji organizacyjnej. Uznajemy to za ważny temat ze względu na zauważalną rozbieżność pomiędzy kierunkiem, w jakim zmierza reorganizacja myślenia o instytucji muzeum, a wciąż istniejącą w polskim muzealnictwie tendencją do wyrazistego oddzielania praktyki kuratorskiej

od edukacyjnej⁷. Przejawia się ona w organizacyjnej separacji procesu tworzenia wystawy od prac nad jej warstwą edukacyjną, traktowaną jako program towarzyszący. Edukacja nadal często pełni rolę służebną⁸, usługową⁹, marginalizowaną wobec pracy kuratorów, a jej potencjał nie jest w pełni wykorzystywany¹⁰.

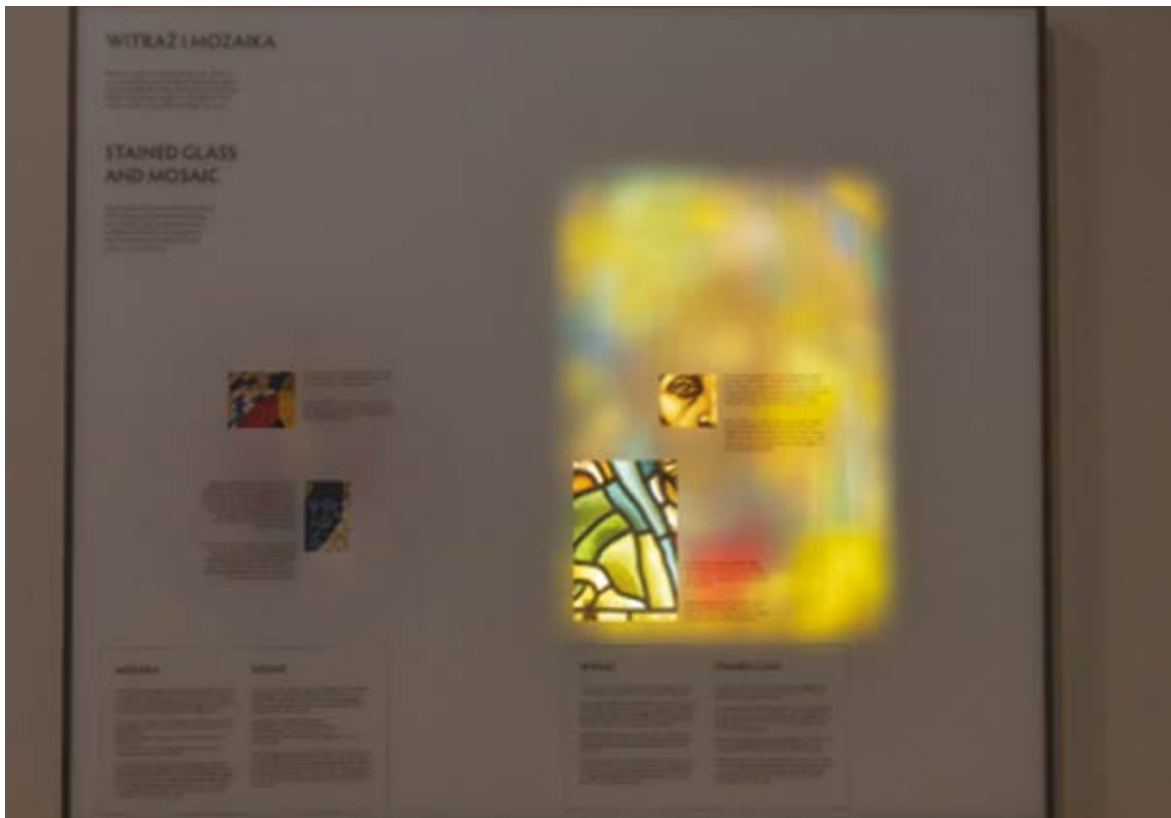
Równocześnie trwa debata dotycząca sposobów, w jakie muzea kształtują wiedzę¹¹ i jak może wyglądać proces przesuwania ich misji i realizowanych projektów w stronę perspektywy edukacyjnej¹² i partycypacyjnej¹³. Te tematy są nadal istotne ze względu na długotrwały proces reorganizowania muzeów na polu społeczno-kulturowym¹⁴ oraz przekształcania sposobów rozumienia relacji z odbiorcami¹⁵, którzy mają być włączani w proces współtworzenia wiedzy i kształtowania zmian instytucjonalnych¹⁶. W wielu popularnych dziś modelach działania centralne staje się budowanie odpowiedzialnej współpracy ze społecznościami lokalnymi, a wraz z tym także pojawia się pytanie o zobowiązania i rolę edukacji¹⁷. Działy edukacji są często również w forpocztce zmian związanych z wprowadzaniem polityk dostępności oraz wdrażaniem rozwiązań włączających kolejne grupy ze specjalnymi potrzebami w obręb społeczności muzealnej¹⁸.

Materiały i metody

Nasze spojrzenie na „zwrot edukacyjny” zawężymy do analizy zmian w dynamice projektowania wystaw. Takie studia są już prowadzone i pokazują potencjał współpracy

z edukatorami¹⁹, równocześnie rzadko kiedy dotyczą sposobów przesuwania pola działań edukacji na poziomie instytucjonalnym. Badania przeprowadziliśmy w 2020 i 2021 r. – podczas pandemii COVID-19. W związku z tym miały charakter mieszany²⁰. Realizowaliśmy je etapowo, a zaplanowane wstępnie spotkania z kuratorami wystawy poszerzyliśmy o kolejne wywiady z osobami wskazywanymi już przez samych badanych. W sumie przeprowadziliśmy sześć wywiadów zogniskowanych z edukatorami-kuratorami, edukatorami, kuratorami, konserwatorami, nauczycielami oraz trzy wywiady z opiekunami ekspozycji. Odbyły się również dwa wywiady indywidualne z koordynatorką wystawy oraz kierowniczką działu prewencji MNK. Dokonaliśmy też obserwacji siedmiu warsztatów inspirowanych wystawą. Dysponowaliśmy także bardzo obszernym zestawem dokumentacji z poszczególnych etapów pracy.

Zebrane dane były podstawą do analizy semiotycznej treści, zgodnej w wymogami metodologicznymi określonymi m.in. przez Earla Babbiego²¹. Użyliśmy także metod analizy instytucjonalnej oraz inspirowaliśmy się ustaleniami krytyki instytucjonalnej²², starając się rozpoznać ramy organizacyjne, w których dokonywało się rozszerzanie pola praktyki edukacyjnej w wymiarze dyskursywnym i pragmatycznym²³. W dalszej części artykułu skupimy się na trzech obszarach, w których doszło do przesunięć: w zakresie charakteru i wiedzy organizującej ekspozycję, postrzegania i wykorzystywania kompetencji edukatorów oraz kształtowania relacji nieformalnych i wytwarzania zaufania instytucjonalnego.

2. Przestrzeń ekspozycyjna *Problemy techniczne*

2. *Technical Problems* display space

3. Przestrzeń ekspozycyjna *Arcydzieło*

3. *Masterpiece display space*

Przesunięcia pola: wiedza

W przypadku *Mocy Muzeum* powołanie zespołu kuratorów składającego się z osób pracujących w dziale edukacji wymagało ważnego zabiegu. Po pierwsze, edukatorzy, podejmując się wyzwania stworzenia *Mocy Muzeum*, jednogłośnie uznali, że nie chcą tworzyć wystawy edukacyjnej, lecz po prostu dobrą wystawę. Ten ruch traktujemy jako kluczowy. Rozszerzanie pola edukacji muzealnej w obszarze współpracy z kuratorami jest możliwe wtedy, gdy edukatorzy zostaną zaangażowani jako współtwórcy, a nie tylko specjaliści od nośników edukacyjnych i programów towarzyszących. Równocześnie jednak to najtrudniejsze przesunięcie ze

względu na granice wytyczone przez zakresy obowiązków oraz instytucjonalne i projektowe przyzwyczajenia.

Dobrym krokiem pośrednim jest proponowanie i próba realizacji przez samych edukatorów wystaw, które eksplorują problemy związane z dostępnością, statusem odbiorcy i instytucją muzeum samą w sobie. Edukatorzy z MNK wybrali połączenie tych ścieżek. Jako wyznacznik wyróżniający swoją pozycję przyjęli umiejętność eksperymentowania zarówno z treścią, jak i formą dostosowaną do określonego odbiorcy²⁴. Nie chodziło w ich działaniach o koncept, który ma *explicite* lub *implicite* być związany z działem edukacji, ale o edukacyjne podejście do projektowania przestrzeni transmisji wiedzy z uwzględnieniem charakteru grupy docelowej.

4. Przestrzeń ekspozycyjna *Ciało w przestrzeni*

4. *Body in Space* display space

Wszystkie zdjęcia wykonał Antoni Michalski.

W przypadku *Mocy Muzeum* to wystawa stała się tematem samym w sobie. Kuratorzy założyli, że chcą przekazać odbiorcy narzędzia do czytania przekazu muzealnego, ujawnili i wytłumaczyli przy tym różne strategie wystawiennicze. Swoją wiedzę z zakresu technik wykonania dzieła, użytego materiału wykorzystali, tworząc przestrzeń *Problemy techniczne*. Umieszczając dzieła za matową przesłoną, celowo kierowali uwagę zwiedzającego na wybrane fragmenty i detale wykonania: pociągnięcia pędzla, rozmycia farby czy przebieg linii kredki²⁵.

Równie ważna była dla nich wiedza specjalistyczna z zakresu dydaktyki pracy muzealnej, jak i kompetencje w dziedzinie psychologii odbioru dzieła sztuki, które zespół wykorzystał, tworząc m.in. przestrzeń *Arcydzieło*. Guzik z końca XVIII w., umieszczony w stworzonej wyjątkowej oprawie ekspozycji, posłużył do refleksji nad rolą środków organizacyjnych i zbudowanego tekstu kuratorskiego w kreowaniu arcydzieła.

Twórcy eksperymentowali także z projektowaniem strategii wystawienniczych kierowanych do różnych grup odbiorców, w tym również tych o innych potrzebach poznawczych, emocjonalnych, psychomotorycznych. Dla przykładu, aranżacja *Ciało w przestrzeni* stała się pretekstem do pytań o dyskomfort, fizyczne zmęczenie, zagubienie w monumentalnych salach i labiryntach wystaw²⁶.

Widzimy więc, że wystawa stała się miejscem pozwalającym na testowanie różnorodnych kompetencji zespołu. Była też metakomentarzem odsłaniającym, jak uwzględnienie określonej wiedzy dotyczącej procesu dydaktycznego czy

percepcji dzieła sztuki może wpływać na ostateczny kształt ekspozycji. Ten zabieg po części zburzył porządek muzealny, w którym kluczową rolę odgrywała wiedza dotycząca zbiorów, wywołując tym samym, na początku pracy nad wystawą, różnorodne, czasami zawierające wątpliwości komentarze. Dzięki temu wpłynął jednak na rozpoczęcie wewnętrznej dyskusji o priorytetach pracy muzealnika, doprowadzając w efekcie do porozumienia, a może i dania odwagi innym pracownikom do eksperymentowania w pracy z dziełem.

Podstawowe działania mogące pomóc w poszerzeniu pola edukacji muzealnej, a obecne w opisanym strategii edukatorów MNK, to podkreślanie na każdym możliwym etapie – od pierwszych spotkań koncepcyjnych po samą wystawę – że praca nad ekspozycją stanowi współcześnie złożony proces, wykorzystujący różne typy kompetencji, które są nierozłączne – te dotyczące zgłębiania wiedzy przedmiotowej stojącej u podstaw danej ekspozycji łączą się zawsze z tymi pozwalającymi na wdrażanie skutecznych sposobów uczenia się, zaangażowania i włączającego uczestnictwa w kulturze. Zapoczątkowanie dyskusji wewnątrz instytucji o wiedzy i kompetencjach edukatorów w tym zakresie jest konieczne, by ich włączenie w proces kuratorski na prawach współtwórców wystawy mogło w ogóle zostać rozważone.

Przesunięcia pola: wykształcenie

Nasze analizy wskazują, że podnoszenie kwalifikacji pracowników działów edukacyjnych muzeów nie zwiększa szans na

tworzenie zespołów kuratorsko-edukacyjnych. Problem tkwi bowiem raczej w domyślnej pozycji edukatorów w muzeach, będącej efektem dawnych hierarchizacji. By to zmienić, potrzebne są inicjatywy przełamujące rutynę i dające szansę na podejmowanie ryzyka w sytuacji, gdy nie ma jeszcze wypracowanych i sprawdzonych nowych reguł działania²⁷.

Moc Muzeum naruszyła dotychczasowe struktury organizacji pracy oraz sposoby dystrybucji prestiżu i wyobrażeń o granicach kompetencji, choć jej ramy produkcyjne zgodne były z obecnymi w instytucji schematami pracy projektowej. Stworzenie wystawy nie wymagało też wyjścia poza zastaną wiedzę edukatorów i ich umiejętności. Edukatorzy dysponują zresztą niejednokrotnie takim samym wykształceniem specjalistycznym, jak osoba zatrudniona na stanowisku kuratora. W przypadku wystawy *Moc Muzeum* w gronie sześciu kuratorów znaleźli się akademicy ze stopniem doktora, osoby piszące doktorat, autorzy tekstów naukowych, osoby mające bardzo bogate i różnorodne doświadczenie zdobyte w czasie pracy digitalizacyjnej, edukacyjnej, a także kuratorskiej.

Mimo to edukatorzy w zespole kuratorskim musieli wykazać się, już na wstępnym etapie pracy nad konceptem, bardzo dobrym przygotowaniem merytorycznym. Tylko wtedy byli w stanie przekonać do swojego pomysłu innych pracowników i zwierzchników. Pamiętajmy przy tym, że o ile kuratorzy wytwarzają wiedzę ekspercką w trakcie wypełniania swoich obowiązków, tak edukatorzy zdobywają ją na marginesie codziennej działalności edukacyjnej. Te różniące się od siebie warunki pracy łączą się z uznawaniem podstawowej pracy edukatorów jako mniej istotnej merytorycznie i stanowią bazę do argumentacji o koniecznej rozłączności ról i zadań.

Podstawowa praca edukatorów w zakresie przesuwania pola edukacji muzealnej to także eksponowanie własnego doświadczenia i wykształcenia, a nie tylko zwiększanie własnego potencjału przez dodatkowe szkolenia. Ważniejsze jest jasne i zdecydowane komunikowanie przydatności poszczególnych osób w procesie współtworzenia wystawy, z jasnym zaznaczeniem atutów i granic własnych kompetencji. Na początkowym poziomie może to przyjąć formę dokumentu zawierającego „inwentaryzację” owych kompetencji i wiedzy, udostępnionego instancjom decyzyjnym. Ten krok powinien ostatecznie wpłynąć na przemyślenie sposobu tworzenia i funkcjonowania zespołów kuratorskich, tak by wystawa była konstruowana zespołowo, z wykorzystaniem specjalistycznej wiedzy merytorycznej, dydaktycznej, psychologicznej i komunikacyjnej. By do tego doszło, konieczne jest zwrócenie uwagi nie tylko na ekspozycję jako przestrzeń synergii różnych kompetencji, ale przede wszystkim ciągle podkreślanie różnorodności i jakości wykształcenia edukatorów.

Przesunięcia pola: zaufanie instytucjonalne

Aby możliwe stało się przesunięcie pola edukacji muzealnej w kierunku działania zespołów kuratorskich, konieczne jest także zdobycie zaufania instytucjonalnego. To w hierarchicznych modelach zarządzania, charakteryzujących polskie muzea, wymaga rozmów z dyrektorką oraz odgórnej legitymizacji związanej z testowaniem nowych modeli współpracy międzydziałowej²⁸. Wystawy takie jak *Moc Muzeum* nie mogłyby powstać, gdyby nie wsparcie osób decyzyjnych, pozwalające na zmiany dotychczasowego układu sił i obowiązków.

Jednocześnie ważna część procesu poszerzania pola edukacji muzealnej musiała odbywać się na poziomie nieformalnych relacji międzyludzkich²⁹. Warunkiem koniecznym, ale nie wystarczającym, było tutaj zadbanie o *czystość komunikacji*, jak to ujął jeden z badanych konserwatorów. Chodzi tu o komunikację, zarówno tę formalną, jak i pozaformalną (rozmowy na korytarzu, darzenie się sympatią, zaufaniem). Gdy podejmuje się działanie poza schematem, poza utartą i sprawdzoną ścieżką pracy, bardzo ważne jest komunikowanie o tym na różnych etapach prac – od pierwszego przedstawienia konceptu wystawy do oprowadzania kuratorskiego po wystawie dla pracowników różnych działów muzeum. To właśnie oprowadzania kuratorskie traktujemy jako kluczowe dla akceptacji i doceniania wartości wystawy przez pracowników merytorycznych muzeum. Równie ważne jest posiadanie w zespole projektowym osób, które pełnią rolę mediatorów i jednocześnie rzeczników nowych koncepcji. Takimi osobami stały się w przypadku *Mocy Muzeum* koordynatorka wystawy oraz *preventive officer*.

Kluczowe są więc przejrzysta komunikacja i próby tworzenia nowych, nawet efemerycznych schematów współpracy, brakuje bowiem narzędzi i procedur w najczęściej stosowanym modelu realizacji wystaw, które kreowałyby odpowiednie przestrzenie pozwalające na wydobycie i wykorzystanie kompetencji edukacyjnych. Rekomendujemy wywieranie presji na rzecz ustanowienia w ramach procesu produkcyjnego wystawy przestrzeni dla eksperymentu łączącego perspektywy osób pracujących w różnych działach. Ważne wydaje nam się także jak najintensywniejsze zaangażowanie edukatorów w spotkania, podczas których możliwe jest opiniowanie scenariuszy i pomysłów aranżacyjnych na forum społeczności instytucji. Wzmocnienie pozycji edukacji przyczynić się może również do rozwijania nieformalnych sieci potencjalnej współpracy merytorycznej. Jednocześnie chcemy zaznaczyć, że nie chodzi nam o pracę poza ustalonymi godzinami, choć zdajemy sobie sprawę z tego, że wiele wartościowych inicjatyw mogło powstać tylko dzięki takiemu ponadwymiarowemu zaangażowaniu. Tak też było z *Mocą Muzeum*: *Nasza wystawa mogła się udać tylko dlatego, że zgodziliśmy się na to, że będziemy mieć dużo więcej pracy niż do tej pory. Wymagało to od nas determinacji* (kuratorzy wystawy).

Wstępnym celem tych działań byłoby wprowadzenie do projektu ekspozycji dodatkowych perspektyw, a później wytyczenie płaszczyzn translacji, które pozwoliłyby na wspólne tworzenie treści i form ekspozycji po przemyśleniu dystrybucji obowiązków dziś często spoczywających na kuratorach, takich jak: praca badawcza, praca związana z transmisją wiedzy dla poszczególnych grup odbiorców, praca nad aranżacją i projektowaniem nośników.

Dyskusja

Janusz Byszewski już 10 lat temu dosyć prowokacyjnie dla środowiska muzealnego pisał: *Nie możemy wykluczyć, że to właśnie nowi edukatorzy – animatorzy muzealni w przyszłości będą mieli największy wpływ na zmianę obowiązujących dzisiaj modeli instytucji muzeum*³⁰. W podobnym tonie sformułowana była wypowiedź jednego z uczestników seminariów realizowanych przez Forum Edukatorów Muzealnych: *Uważam, że działają edukacyjne mają w sobie ogromny potencjał zmieniania instytucji muzeum. Wymaga to jednak czasu*³¹.

Dziś wciąż uznaje się, że to właśnie edukacyjny charakter muzeów legitymizuje ich wagę na polu społeczno-kulturowym i zabezpiecza egalitarną przyszłość tych instytucji. Przemyślenie roli działów edukacji i ich rzeczywistego zaangażowania w praktyki kuratorskie jest więc istotne ze względu na szersze procesy we współczesnym muzealnictwie. Edukacja ma kluczowe znaczenie w kontekście budowania odpowiedzialnej polityki dostępności, partycypacji i przekierowywania muzeów ku przestrzeni współtworzenia wiedzy.

Badania nad *Mocą Muzeum* pokazały, że kompetencje i możliwości współczesnych edukatorów przekraczają znacząco ramy instytucjonalne, w które wpisywana jest ich działalność. Realizacja wystawy daje jednak konkretne wskazówki, jak zmiana czerpiąca z potencjału działów edukacji może wyglądać. Zmiana ta, mimo swojego autorskiego sznytu, pozwoliła nam wydzielić trzy bazowe obszary poszerzania pola edukacji muzealnej: w zakresie podejścia do charakteru i sposobu przekazywania wiedzy (konieczne jest

zbudowanie kompleksowej „strategii obecności” edukacji w zespołach, dyskusjach, koncepcjach, programach, szerszych gremiach oraz odsłanianie wielości kompetencji, które wpływają na kształt praktyk muzealnych), w zakresie zmian w postrzeganiu kompetencji edukatorów (poprzez ciągłe, wyraziste komunikowanie różnorodności ich wykształcenia i doświadczenia zawodowego) oraz w zakresie nowych form instytucjonalizacji pracy nad ekspozycją (poprzez tworzenie przestrzeni eksperymentu i testowanie nowych modeli realizowania wystaw). Uważamy, że zmiana tylko na jednym z tych poziomów może zatrzymać nawet wstępnie zainaugurowany proces, działania w każdym z tych obszarów zaś stanowią minimum pozwalające na dokonanie „zwrotu edukacyjnego” w produkcji wystaw muzealnych. Zwrot ten będzie można uznać za udany, gdy wytworzona zostanie stabilna, otwarta rama instytucjonalna, w której kuratorzy i edukatorzy stoją ramię w ramię, opracowując wystawy jako wynik eksperymentów z zakresu wytwarzania i transmisji wiedzy.

Streszczenie: Artykuł przedstawia projekt badań zrealizowany przez pracowników Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w czasie trwania wystawy *Moc Muzeum* w Muzeum Narodowym w Krakowie. Interpretacja semiotyczna danych, zebranych w drodze wywiadów zogniskowanych oraz indywidualnych wzbogaconych o obserwację zajęć i analizę dokumentów zastanych i intencjonalnie stworzonych, pozwoliła na realizację celu badań. Interesowała nas współpraca międzydziałowa rozpoczęta, gdy edukatorzy stali się kuratorami wystawy. Działanie to potraktowaliśmy jako przykład realizacji w obrębie „zwrotu edukacyjnego” w polskim muzealnictwie, gdzie wciąż widoczne są tendencje do wyrazistego oddzielenia i odmiennego wartościowania praktyki kuratorskiej i edukacyjnej. Analiza sposobów

rozszerzania pola edukacji muzealnej przez edukatorów-kuratorów pozwoliła na sformułowanie zestawu rekomendacji w inicjowaniu projektów ekspozycyjnych realizowanych i współtworzonych przez pracowników działów edukacji. W prezentacji wyników badań skupiliśmy się na trzech obszarach, w ramach których doszło do przesunięć pola: w zakresie typów wiedzy organizującej myślenie o ekspozycji, w zakresie postrzegania i wykorzystywania kompetencji edukatorów oraz w zakresie kształtowania relacji nieformalnych i wytwarzania zaufania instytucjonalnego. Artykuł stanowi głos w sprawie konieczności uwzględnienia doświadczeń i kompetencji pracowników działów edukacji w konstruowaniu wartościowych wystaw i budowaniu dobrych relacji z zaangażowaną publicznością.

Słowa kluczowe: kurator, edukator, wystawa, pole edukacji muzealnej, zwrot edukacyjny.

Przypisy

¹ Więcej informacji o wystawie zob. <https://mnk.pl/wystawy/moc-muzeum> (dostęp: 31.07.2023).

² I. Rogoff, *Turning*, „e-Flux Journal” 2008, nr 00, s. 1-6.

³ I. Pérez López, *Museum Education and the Epistemological Turn*, „Oxford Research Encyclopedia of Education” 2021.

⁴ R. Lemay-Perreault, *L'Éducation comme média artistique: À la recherche d'une interactivité nouvelle*, „Canadian Review of Art Education” 2016, t. 43, nr 1, s. 40-57.

⁵ I. Pérez López, *op. cit.*

⁶ Dziękujemy Recenzentom za wskazanie cennych kontekstów i przekazanie ważnych uwag wzbogacających artykuł.

⁷ Najbardziej kompleksowe badania o stanie edukacji muzealnej zob. *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, M. Szelań (red.), Warszawa 2012. Raport uzupełniają suplementy powstałe dwa lata później. Bieżące badania na gruncie anglosaskim zob. D.C. Kletchka, *Art Museum Educators: Who Are They now?*, „Curator. The Museum Journal” 2021, t. 64, nr 1, s. 79-97.

⁸ Zob. *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1*, M. Szelań (red.), Kraków 2014, s. 25.

⁹ E. Nieroba, *Muzeum jako przestrzeń dialogu. O koncepcji zwrotu edukacyjnego w muzeum*, „Kultura Współczesna” 2019, nr 2, s. 109.

¹⁰ W. Kowalczyk, *Celebrować, zabawiać czy edukować? Po co społeczeństwu są dziś publiczne muzea?*, „Muzealnictwo” 2010, nr 51, s. 60.

¹¹ E. Hooper-Greenhill, *Museums and the Shaping of Knowledge*, London 2015.

¹² Zob. *Edukacja muzealna. Antologia tłumaczyń*, M. Szelań, J. Skutnik (red.), Poznań 2010; R. Pater, *Edukacja muzealna – muzea dla dzieci i młodzieży*, Kraków 2016.

¹³ M. Parczewska, *Partycypacja – czyli sztuka spotkania*, w: *Muzeum XXI wieku – teoria i praxis*, [E. Kowalska, E. Urbaniak (red.)], Gniezno 2010, s. 189-191; K. Jagodzińska, *Partycypacja publiczności w polskich muzeach*, „Muzealnictwo” 2021, nr 62, s. 189-197. Warto pamiętać o krytycznych analizach sztuki partycypacyjnej; zob. C. Bishop, *Sztuczne piekła. Sztuka partycypacyjna i polityka widowni*, J. Staniszewski (tłum.), Warszawa 2015.

¹⁴ E. Nieroba, *Pomiędzy dobrem wspólnym a elitarnością. Współczesny model muzeum*, Opole 2016, s. 137-153; A. Tołysz, *Muzeum w procesie. Wybrane tendencje w muzealnictwie XX wieku*, „Muzealnictwo” 2020, nr 61, s. 96-105; C. Gray, V. McCall, *The Role of Today's Museum*, London 2020.

- ¹⁵F. Portin, K. Grinell, *The Diplomatic Museum: A Latourian Perspective on the Civic Role of Museums*, „Curator. The Museum Journal” 2021, t. 64, nr 4, s. 675-691.
- ¹⁶M. Kobielska, *Wymyślanie muzeum relacyjnego*, „Muzealnictwo” 2022, nr 63, s. 128-133.
- ¹⁷M. Otmianowska, *Spoleczna odpowiedzialność edukacji muzealnej. Kierunki badań*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 2020, t. 41, nr 4, s. 81-91; K. Jagodzińska, *Muzeum odpowiedzialne? (Na przykładzie Muzeum Zabawek w Krakowie)*, „Muzealnictwo” 2022, nr 63, s. 150-157.
- ¹⁸J.T.E. Richardson, D. Kletchka, *Museum Education for Disability Justice and Liberatory Access*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 2, s. 138-149; B. Ziebarth, J. Majewski, *Museum Crip Space, By Any Other Name*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 2, s. 179-191.
- ¹⁹E.R. Zinn, *Please Touch the Artifacts: Education and Collections Departments Co-design an Exhibit for Family Audiences to Practice Primary Source Inquiry*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 3, s. 353-365.
- ²⁰Część spotkań udało się przeprowadzić w bezpośrednim kontakcie, część online.
- ²¹E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Witold Betkiewicz (tłum.), Warszawa 2003, s. 397-437.
- ²²*Institutional Critique. An Anthology of Artists' Writings*, A. Alberro, B. Stimson (red.), Cambridge 2011.
- ²³Zob. P. Grabowski, *Kapłan, wizja i zakon – czyli zarządzanie a świątynia sztuki*, w: *Etnografia organizacji. Badania polskich firm i instytucji*, M. Kostera (red. nauk.), Gdańsk 2011, s. 76-95.
- ²⁴Wystawa kierowana była do odbiorcy indywidualnego oraz niewielkich grup zwiedzających. Szeroko zakreślono spektrum odbiorców: miały nim być osoby dorosłe, młodzież i starsze dzieci.
- ²⁵Fragmenty opisów na wystawie.
- ²⁶Fragmenty opisów na wystawie.
- ²⁷E. Nieroba, *Muzeum empatyczne. O zmieniającej się roli odbiorcy kultury we współczesnym świecie w opinii muzealników*, w: *Muzea w kulturze współczesnej*, A. Ziębińska-Witek, G. Żuk (red.), Lublin 2015, s. 168-169.
- ²⁸Zob. K. Barańska, *Muzeum w sieci znaczeń. Zarządzanie z perspektywy nauk humanistycznych*, Kraków 2013, s. 193-221.
- ²⁹Zob. *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1...*, s. 52-53.
- ³⁰J. Byszewski, *Muzeum jako „rzeźba społeczna”*, w: *Muzeum XXI wieku...*, s. 64.
- ³¹*Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1...*, s. 53.

Bibliografia

- Antyprzewodnik po wystawie Moc Muzeum*, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 2021.
- Babbie Earl, *Badania społeczne w praktyce*, Witold Betkiewicz (tłum.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Barańska Katarzyna, *Muzeum w sieci znaczeń. Zarządzanie z perspektywy nauk humanistycznych*, Wydawnictwo Attyka, Kraków 2013.
- Bishop Claire, *Sztuczne piekło. Sztuka partycypacyjna i polityka widowni*, Jacek Staniszewski (tłum.), Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2015.
- Byszewski Janusz, *Muzeum jako „rzeźba społeczna”*, w: *Muzeum XXI wieku – teoria i praxis*, [Elżbieta Kowalska, Elżbieta Urbaniak (red.)], Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, Gniezno 2010, s. 64-70.
- Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, Marcin Szelaż (red.), Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2012.
- Edukacja muzealna. Antologia tłumaczyń*, Marcin Szelaż, Jolanta Skutnik (red.), Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań 2010.
- Grabowski Piotr, *Kapłan, wizja i zakon – czyli zarządzanie a świątynia sztuki*, w: *Etnografia organizacji. Badania polskich firm i instytucji*, Monika Kostera (red. nauk.), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011, s. 76-95.
- Gray Clive, McCall Vikki, *The Role of Today's Museum*, Routledge, London 2020.
- Hooper-Greenhill Eileen, *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, London 2015.
- Institutional Critique. An Anthology of Artists' Writings*, Alexander Alberro, Blake Stimson (red.), MIT Press, Cambridge 2011.
- Jagodzińska Katarzyna, *Muzeum odpowiedzialne? (Na przykładzie Muzeum Zabawek w Krakowie)*, „Muzealnictwo” 2022, nr 63, s. 150-157.
- Jagodzińska Katarzyna, *Partycypacja publiczności w polskich muzeach*, „Muzealnictwo” 2021, nr 62, s. 171-179.
- Kletchka Dana Carlisle, *Art Museum Educators: Who Are They now?*, „Curator. The Museum Journal” 2021, t. 64, nr 1, s. 79-97.
- Kobielska Maria, *Wymyślanie muzeum relacyjnego*, „Muzealnictwo” 2022, nr 63, s. 128-133.
- Kowalczyk Wiktor, *Celebrować, zabawiać czy edukować? Po co społeczeństwu są dziś publiczne muzea?*, „Muzealnictwo” 2010, nr 51, s. 55-62.
- Lemay-Perreault Rébecca, *L'Éducation Turn. L'éducation comme média artistique: À la recherche d'une interactivité nouvelle*, „Canadian Review of Art Education” 2016, t. 43, nr 1, s. 40-57.
- Moc Muzeum*, <https://mnk.pl/wystawy/moc-muzeum> (dostęp: 31.07.2023).
- Nieroba Elżbieta, *Muzeum empatyczne. O zmieniającej się roli odbiorcy kultury we współczesnym świecie w opinii muzealników*, w: *Muzea w kulturze współczesnej*, Anna Ziębińska-Witek, Grzegorz Żuk (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 157-169.
- Nieroba Elżbieta, *Muzeum jako przestrzeń dialogu. O koncepcji zwrotu edukacyjnego w muzeum*, „Kultura Współczesna” 2019, nr 2, s. 106-115.
- Nieroba Elżbieta, *Pomiędzy dobrem wspólnym a elitarnością. Współczesny model muzeum*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016.
- Otmianowska Marianna, *Spoleczna odpowiedzialność edukacji muzealnej. Kierunki badań*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 2020, t. 41, nr 4, s. 81-91.
- Parczewska Maria, *Partycypacja – czyli sztuka spotkania*, w: *Muzeum XXI wieku – teoria i praxis*, [Elżbieta Kowalska, Elżbieta Urbaniak (red.)], Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, Gniezno 2010, s. 187-193.
- Pater Renata, *Edukacja muzealna – muzea dla dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016.
- Pérez López Irene, *Museum Education and the Epistemological Turn*, „Oxford Research Encyclopedia of Education” 2021, <https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-1441> (dostęp: 10.07.2023).
- Portin Fredrik, Grinell Klas, *The Diplomatic Museum: A Latourian Perspective on the Civic Role of Museums*, „Curator. The Museum Journal” 2021, t. 64, nr 4, s. 675-691.
- Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1*, Marcin Szelaż (red.), Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Muzeum

Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Kraków 2014.

Richardson Eisenhauer, Kletchka Dana, *Museum Education for Disability Justice and Liberatory Access*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 2, s. 138-149.

Rogoff Irit, *Turning*, „e-Flux Journal” 2008, nr 00, s. 1-6.

Szeląg Marcin, *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 2*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Kraków 2014.

Tołysz Aldona, *Muzeum w procesie. Wybrane tendencje w muzealnictwie XX wieku*, „Muzealnictwo” 2020, nr 61, s. 37-46.

Ziebarth Beth, Majewski Janice, *Museum Crip Space, By Any Other Name*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 2, s. 179-191.

Zinn Emily, *Please Touch the Artifacts: Education and Collections Departments Co-design an Exhibit for Family Audiences to Practice Primary Source Inquiry*, „Journal of Museum Education” 2022, t. 47, nr 3, s. 353-365.

dr Agata Cabała

Animatorka, pedagożka, adiunktka na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, członkini Rady Instytutu Pedagogiki na lata 2022–2026, członkini Wawelskiej Rady Pedagogicznej. Badaczka edukacji: równoległej, kulturowej, muzealnej. Publikowała m.in. „Kulturze Współczesnej”, „Biografistycy Pedagogicznej”, „Cultural Management”; agata.cabala@us.edu.pl.

dr Adam Pisarek

Kulturoznawca, adiunkt w Instytucie Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, członek Zespołu Teorii i Historii Kultury UŚ. Publikował m.in. w „Przeglądzie Kulturoznawczym”, „Er(r)go”, „Kulturze Współczesnej” oraz „Kulturze i Społeczeństwie”. Kurator wystawy edukacyjnej *Na tropach Tomka* w Muzeum Śląskim w Katowicach; adam.pisarek@us.edu.pl.

Word count: 4 411; **Tables:** –; **Figures:** 4; **References:** 30

Received: 07.2023; **Reviewed:** 07.2023; **Accepted:** 08.2023; **Published:** 09.2023

DOI: 10.5604/01.3001.0053.8835

Copyright ©: Some rights reserved: National Institute for Museums. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. This material is available under the Creative Commons – Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

The full terms of this license are available on: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Cabała A., Pisarek A.; EDUKATOR W ROLI KURATORA. WYSTAWA MOC MUZEUM JAKO ĆWICZENIE Z ROZSZERZANIA POLA EDUKACJI MUZEALNEJ. *Muz.*, 2023(64): 110-118

Table of contents 2023: <https://muzealnictworocznik.com/issue/14964>